

Motion till riksdagen 2011/12:Ju300

av **Andreas Norlén och Finn Bengtsson (M)**

Grov organiserad brottslighet m.m.

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om fortsatt översyn av straffmätning och straffskalor.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om strängare straff för olaga hot.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om strängare straff för utpressning.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av möjligheterna att använda hemliga tvångsmedel vid brotten mened och övergrepp i rättssak.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av möjligheterna att använda hemlig teleavlyssning även då den misstänktes identitet inte är känd av de rättsvärdande myndigheterna.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ökat skydd för vittnen.

Motivering

Den här motionen väcks bl.a. mot bakgrund av den viktiga kampen mot den grova organiserade brottsligheten. Den tar upp flera områden där förändringar kan vara motiverade för att göra arbetet mot denna allvarliga brottslighet mer effektivt och mer framgångsrikt.

En översyn av straffskalorna

Alliansregeringen och riksdagsmajoriteten har under mandatperioden arbetat för att åstadkomma strängare straff, i första hand för våldsbrott. Den som

Fel! Okänt namn på

begår ett allvarligt brott måste mötas av en reaktion från staten som står i proportion till brottets allvar och så är det inte alltid idag.

Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Göteborg har på regeringens uppdrag granskat rättstillämpningen beträffande ett antal brott, bl.a. våldsbrott, och fann att domstolarna mycket ofta dömde ut straff som befann sig i relevant straffskalans nedersta del.

Straffnivåutredningen lämnade i sitt slutbetänkande (SOU 2008:85) förslag till skärpt bestraffning av allvarliga våldsbrott, förändrade straffskalor för grov misshandel och grov utpressning, förslag som ska ge domstolarna utrymme att i högre grad än idag vid straffmätningen beakta försvårande och förmildrande omständigheter samt förslag som ska göra att återfall i brott ger strängare straff på ett mer konsekvent sätt än tidigare. Dessa förslag låg till grund för regeringens proposition 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m. som bifölls av kammaren på försommaren 2010.

Nu är det viktigt att gå vidare och göra en bred översyn av samtliga straffskalor, för att säkerställa att samtliga brott ger en statlig reaktion i proportion till brottets allvar. Nuvarande straffskalor härrör i stor utsträckning från brottsbalkens tillkomst i början av 1960-talet och Straffrättskommitténs betänkande från 1953. Även om en översyn gjordes under den förra borgerliga regeringens tid, och ett antal straffskalor då ändrades, förefaller det motiverat att nu noga pröva om de 50 år gamla straffskalorna återspeglar dagens värdering av olika brottstypers straffvärde. Det som ligger närmast till hands bör vara att föreslå skärpningar av straffen, men det kan inte uteslutas att det för enstaka brottstyper kan vara motiverat med lindrigare straff. I detta sammanhang bör man också noga analysera olika brottstypers straffvärde i förhållande till varandra.

I tidningen Riksdag & Departement nummer 30 år 2010 konstateras att det genomsnittliga straffet skiljer sig påtagligt åt mellan ett antal grova brott som alla har tio års fängelse som maximistraff. Det rör sig om grov narkotikasmuggling (6 år och 6 månaders fängelse i genomsnitt), grov våldtäkt (5 år och 1 månad), dråp (4 år och 10 månader), grovt narkotikabrott (4 år och 9 månader) samt grov misshandel (1 år och 6 månader). Redan dessa uppgifter visar att det finns behov av en samlad översyn. För att ta ett exempel: Är det rimligt att bestraffa dråp så pass mycket mildare än grov narkotikasmuggling? (Vad gäller grov misshandel har, som nämns ovan, lagändringar redan genomförts.)

I denna översyn bör ingå en granskning av straffmätningen beträffande de brottstyper som inte var föremål för behandling i rapporten från Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum. Det förefaller inte orimligt att tänka sig att det även beträffande övriga brott är så att domstolarna i stor utsträckning utdömer straff i straffskalans nedersta del. Förhoppningsvis förändras detta, om man förverkligar Straffnivåutredningens förslag rörande en mer nyanserad straffmätning med större utrymme att beakta försvårande och förmildrande omständigheter, men det är inte desto mindre viktigt att ha denna verklighetsbeskrivning som grund för den fortsatta reformeringen av straffrätten.

En samlad översyn av straffskalor och straffmätning förefaller vara än mer påkallad efter Högsta domstolens uppmärksammade dom den 16 juni 2011 i

Fel! Okänt namn på

ett mål om grovt narkotikabrott rörande mefedron, där HD kraftigt reducerade strafftiderna för de åtalade. Referenten, justitierådet Borgeke, krävde i ett särskilt tillägg till domen en radikal omläggning av praxis i mål som avser olaglig hantering av narkotika, särskilt när det gäller de allvarigare narkotikabrotten.

Det förefaller lämpligt att ge den redan tillsatta utredningen om påföljdssystemet (dir. 2009:60 En översyn av påföljdssystemet) i tilläggsuppdrag att genomföra den här skisserade översynen.

Olaga hot

Vad man redan idag kan slå fast är att maximistraflet för olaga hot (4 kap. 5 § brottsbalken) bör höjas, exempelvis från ett till minst två års fängelse. Olaga hot är ett brott som bland annat kriminella grupperingar på ett verkningsfullt sätt kan använda för att få gehör för sin vilja. Det leder ofta till stort obehag och otrygghet för den som drabbas och kan påverka hela livet för brottsoffret, även om hotelserna aldrig förverkligas. Visserligen finns möjlighet att döma för grovt olaga hot, men att olaga hot av normalgraden endast kan ge ett års fängelse och därtill har böter i straffskalan innebär inte ett tillräckligt tydligt avståndstagande från statens sida från detta potentiellt mycket allvarliga brott.

Utpressning

Också vad gäller brottet utpressning (9 kap. 4 § brottsbalken) finns det skäl att överväga skärpt straff. Straffskalan för utpressning av normalgraden anges så att två års fängelse är maximistraflet och eftersom inget minimistraflet nämns innebär det att det kortaste fängelsestraflet, två veckors fängelse, är straffminimum. För ringa utpressning är straffet böter. För utpressning av normalgraden kan det finnas behov av att höja straffmaximum, men framför allt förefaller det motiverat att höja straffminimum för att markera en tydlig ambition att förlänga den genomsnittliga strafftiden. Med tanke på att brottet ringa utpressning finns, föreligger det ingen risk att brott med lågt straffvärde måste leda till fängelsepåföljd.

Utpressning, till exempel i form av s.k. beskyddarverksamhet, har blivit en mycket lönsam och attraktiv verksamhet för den grova, organiserade brottsligheten. Det beror i hög grad på att normalstraflet utgör några månaders fängelse, medan intäkterna från utpressarverksamheten kan vara mycket stora. I jämförelse med narkotikabrott, för vilka strafftiderna är avsevärt längre, innebär utpressarverksamhet stora intäkter med små risker.

Utpressning, också av normalgraden, kan innefatta allvarliga angrepp mot offrets trygghet och även medföra betydande ekonomiska förluster. Lagstiftaren bör därför ingripa för att göra brottet mindre attraktivt för grovt kriminella personer att ägna sig åt.

Hemliga tvångsmedel

Vid utredningen av vissa brott står s.k. hemliga tvångsmedel till de rättsvårdande myndigheternas förfogande. Hemliga tvångsmedel är postkontroll,

Fel! Okänt namn på

hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning (som inte innefattar att man tar del av innehållet i telefonsamtalen, utan bl.a. uppgift om vem som ringer till vem), hemlig kameraövervakning och hemlig rumsavlyssning. Användandet av dessa tvångsmedel är av rättssäkerhetsskäl omgärdat av ett omfattande regelverk. Bland annat förutsätter användandet av tvångsmedlen tillstånd från domstol och de får bara användas vid brott av viss svårighetsgrad.

Postkontroll får användas om det för brottet är föreskrivet fängelse i ett år eller mer. Hemlig teleavlyssning och hemlig kameraövervakning förutsätter att förundersökningen gäller ett brott som har ett minimistraff om två års fängelse eller vars straffvärde kan antas överstiga två år. Hemlig teleövervakning förutsätter att förundersökningen gäller ett brott som har ett minimistraff om fängelse i sex månader eller vissa andra brott, t.ex. barnpornografibrott. Hemlig rumsavlyssning kan användas vid förundersökning avseende brott som har ett minimistraff om fängelse i fyra år, eller vissa andra allvarliga brott, t.ex. grovt narkotikabrott, om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fyra års fängelse.

Hemliga tvångsmedel kan vara av avgörande betydelse för att klara upp allvarliga brott. Ett problem som har påtalats från åklagarhåll när det gäller utredning av grov, organiserad brottslighet är att det vanligen inte är tillåtet att använda hemliga tvångsmedel i en förundersökning som gäller övergrepp i rättssak (t.ex. hot mot vittnen) eller mened. För båda dessa brott av normalgraden stadgas att straffet ska vara fängelse i högst fyra år. Det innebär att minimistraffet rent formellt är det kortaste fängelsestraff som kan utdömas, nämligen 14 dagar. Vid ringa brott är straffet böter eller fängelse i högst sex månader. Vid grovt brott är straffet fängelse i lägst två eller högst åtta år.

Det är ovanligt att dessa brott av normalgraden ger två års fängelse, vilket innebär att det endast är vid misstanke om grovt övergrepp i rättssak och grov mened som hemliga tvångsmedel kan komma i fråga.

Övergrepp i rättssak är ett allvarligt brott som innebär ett angrepp på rättsväsendets funktionsmöjligheter. Mycket tyder på att hot mot vittnen tyvärr blivit vanligare, inte minst i mål som rör grov, organiserad brottslighet. Också mened är ett allvarligt brott som hotar rättssystemets möjligheter att fungera och som kan ha blivit vanligare, t.ex. i kölvattnet av den grova, organiserade brottslighetens framväxt i Sverige under 1990- och 2000-talen. Det kan därför finnas skäl att lyssna på de åklagare som menar att det borde vara möjligt att använda hemliga tvångsmedel även i förundersökningar som gäller övergrepp i rättssak och mened.

Det kan lösas antingen genom att man särskilt föreskriver att tvångsmedlen, eller vissa av dem, får användas vid utredning av de båda brotten, eller genom att man inför ett straffminimum på två års fängelse för de båda brotten.

Mot utökade möjligheter att använda hemliga tvångsmedel står självklart integritets- och rättssäkerhetsaspekter, vilket justitieutskottet påpekade i sitt betänkande rörande en motion med liknande förslag från förra riksmötet. Vi menar dock att intresset av en effektivare bekämpning av viss allvarlig brottslighet innebär att man noga bör utreda om det trots integritets- och rättssäker-

hetsaspekterna kan vara motiverat att genomföra de föreslagna lagändringarna.

Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning förutsätter att det finns en identifierad person som är skäligen misstänkt för brottet. Från åklagarhåll har påtalats att detta innebär en betydande inskränkning i möjligheterna att använda dessa tvångsmedel, eftersom man i många fall skulle behöva använda t.ex. hemlig teleavlyssning för att kunna avgöra vilken person i en gruppering som gjort sig skyldig till ett visst brott. Även detta problem framstår som särskilt tydligt vid utredning av grov, organiserad brottslighet.

Om man skulle öppna för hemlig teleavlyssning utan att den misstänktes identitet är känd ökar det å andra sidan risken för att oskyldiga personer blir föremål för avlyssning. Även i detta fall behövs således en noggrann översyn av regelverket och en analys av argument för och emot utvidgade möjligheter till avlyssning.

Vitnesskydd

Det är väl känt att vittnen ibland inte vill framträda inför domstol av rädsla för att utsättas för repressalier, särskilt om gärningsmannen har anknytning till grov, organiserad brottslighet. Fysiska angrepp mot vittnen är tämligen sällsynta, men redan olika slags öppet eller antydningssvis framförda hotelser kan ofta fylla sitt syfte och förmå vittnen att inte framträda eller att ändra sina utsagor. De människor som trots öppna eller dolda hot framför sina vittnesmål är värda vår respekt och vårt stöd. Vårt rättssystem bygger på att medborgarna vill och vågar vittna inför domstol.

Det finns redan idag olika slags stöd och skydd som vittnen kan få. Det förefaller dock som om mer effektiva och mer omfattande åtgärder behövs för att säkerställa att den absoluta merparten av alla som har något att berätta om ett brott också framträder som vittnen. En bred översyn av befintliga vittneskyddsåtgärder och deras effektivitet samt en bred inventering av tänkbara åtgärder för att förbättra skyddet för vittnen tycks därför vara motiverad.

Stockholm den 4 oktober 2011

Andreas Norlén (M)

Finn Bengtsson (M)